

श्रीविठ्ठल सर्वकर्मी मंदिर रामिती, पंडरपुर यांचे कार्यालय व मंदिर/ परिसराचे दिनांक ३० जानेवारी, २०१२
फेब्रुवारी, २०१२ या कालावधीत केलेल्या निरीक्षणांचा अहवाल.

दिनांक ३० जानेवारी, २०१२ ते १ फेब्रुवारी, २०१२ या कालावधीमध्ये श्री.एस.एस. शिंदे, सह सचिव व विधी सत्त्वागर तसेच श्री.फ.दे.जाधव, सह सचिव व विधी सत्त्वागर यांच्यासह श्री.ल.वि.सावंत, कार्यासन अधिकारी, श्री.मो.शि. कांवळे, कार्यासन अधिकारी, श्री.सुजीत वोरकर, विधी सहाय्यक, श्री.अनिल डिक्कले, सहाय्यक व श्री.ना.कि.कुदळ, सहाय्यक यांनी दिनांक ३० जानेवारी, २०१२ ते ०१ फेब्रुवारी, २०१२ या कालावधीत पंढरपुर येथिल श्रीविठ्ठल रुक्मणी मंदिर समिती संदर्भात कार्यालयीन निरीक्षण केले.

मंदिर समितीच्या कामकाजातील तपासण्यात आलेल्या बाबी व त्याचा तपशील व त्यावर करावयाच्या उपाययोजना याचाबत उक्त पथकाच्या शिफारशी खालील प्रमाणे आहेत.

या निरीक्षणा दरम्यान मंदिर समितीकडे असलेल्या मौल्यवान वस्तु (सोने, चांदी व इतर दागिने) यासंदर्भात सखोल तपासणी कराबी असे निंदेश श्री.एस.एस. शिंदे, सह सचिव व विधी सत्त्वागर यांनी दिले.

१) मंदिरातील सोने व चांदी इ. मौल्यवान वस्तु :-

मंदिराचा ताबा असतेले बडवे व उत्पात यांच्याकडून देवाचे नित्याचे वापरातील तसेच देणगी खरूपान प्राप्त झालेले मौल्यवान दागिने व अलंकार समितीकडे प्रत्यक्षात सन १९८५ मध्ये प्राप्त इताते असल्याचे तत्कालीन कार्यकारी अधिकारी श्री.एम.रामस्वार्मा (भाप्रसे) यांच्या दिनांक ८.३.१९८५ च्या कार्यभार हस्तांतरण अहवात्तावळन दिसून येते.

देवाचे नित्याचे वापरातील मौल्यवान दागिने व अलंकार यांची प्रत्यक्ष पंहाणी केली असता खाली नमृद केल्याप्रमाणे दागिने व अलंकारांमध्ये काही बाबी गहाळ असल्याचे आढळून आले.

१) मोत्याची कंठी १ पदरी	:- एका पदकास मोती नाहा.
२) मोत्याची कंठी १ पदरी	:- पदकास मोती नाही.
३) मोत्याची कंठी २ पदरी	:- पदकास मोती नाही.
४) दंडपेट्या जोड मोटा	:- २ पेट रिकार्मी आहेत.
५) हि-याचा कंबरपट्टा	:- ८ घरागद्ये पाचू/मोती नाहीत.
६) मोर मंडोली	:- १ घर रिकामे आहे.
७) हि-याचे पैंजण	:- लोलकाची ५ घरे रिकार्मी, हि-याचे १ घर रिकामे, ३ मोती कर्मी आहेत, दहाव्या लोलकातील कोंदण रिकामे आहे.
८) पाना-याचा हार	:- १ घर रिकामे आहे.
९) अंशेच लहान	:- २ घर रिकार्मी आहेत.

“ही माहिती माझीतोचा अधिकार अंशिनियम २००५
अन्यदे उपलब्ध करून देण्यात असतेली आहे.”

गत माहिती अधिकारी
संसद/सत्त्वाता- १६, शिंदी व न्याय लिपार
दंडपालक, मुंबई ४०० ०३२.

१०) भच्छजोड

५ घर रिकामी आहे.

११) शिरपेच २ लोलकाचा

:- ३ घरे रिकामी आहेत.

१२) शिरपेच १० मोठ्या लोलकाचा

:- यातील माणकाचे १ घर रिकामे आहे.

१३) शिरपेच १० लहान लोलकाचा :- हि-याची ६ घरे रिकामी आहेत व पाचुची ३ घरे

रिकामी आहेत.

१४) कल्याचा हार

:- २ कल्या कमी आहेत.

१) समितीचे व्यवस्थापक श्री.डी.के.सुपेकर व सराफ श्री.प्रल्हाद गणेश सुपेकर यांना वर नमूद दागिने व अलंकार यामधील वस्तु कधी गहाळ झाल्या आहेत याबाबत निश्चित माहिती मिळू शकली नाही. समितीने देवाचे नित्याचे वापरातील अलंकार/दागिन्यामधील वर नमूद केलेल्या वस्तु कोणकोणत्या अधिका-यांचे कालावधीत गहाळ झाल्या व सदर वस्तु गहाळ झाल्याचा तपास किंवा संबंधितांविरुद्ध कारवाई केली आहे किंवा कसे याबाबतचा अहवाल शासनास तीन महिन्यात पाठवावा. तसेच देवाचे नित्याचे वापरातील दागिने व अलंकार यामधील गहाळ झालेल्या बाबींच्या ठिकाणी त्याच प्रकारच्या बाबी/वस्तु वसविता येतील किंवा कसे याबाबत आढावा घेणे उचित होईल.

२) याशिवाय सन १९८५, नंतर देवास देणगी रूपाने भक्तांकडून प्राप्त झालेले दागिने व अलंकार यांच्या समितीने ठेवलेल्या नोंदवह्याप्रमाणे दागिने प्रत्यक्षात आहेत किंवा कसे याबाबत सन १९८६-८७, १९९३-९४, २००१-२००२, २००८-०९, २००९-१०, २०१०-११ या वर्षातील नोंदवह्या व प्रत्यक्षातील दागिने/अलंकार यांची तपासणी केली. सदर तपासणीचे वेळी खालील बाबी दिसून आल्या आहेत.

देणगी स्वरूपात भक्तांकडून प्राप्त झालेल्या दागिने/अलंकारांपैकी काही दागिने देवाच्या नित्य वापरामध्ये घेण्यात आले आहेत. तथापि नित्याच्या वापरात घेण्यात आलेल्या दागिन्यांची नोंद त्या-त्या रजिस्टरवर घेण्यात आलेली नाही व अशा प्रकारे देणगी स्वरूपात प्राप्त झालेले दागिने नित्याच्या वापरात कधी-कधी घेण्यात आले व ते परत ठेवण्यात आली की अद्यापही नित्याच्या वापरात आहेत याबाबत स्वतंत्र रजिस्टर ठेवलेले नाही. समितीचे व्यवस्थापक श्री.सुपेकर यांना नियमित नित्याच्या वापरातील दागिन्यांशिवाय देणगी स्वरूपात प्राप्त झालेल्या दागिन्यांमधून काही अलंकार घेण्यात आल्यास त्यांची नोंद त्या-त्या वर्षाच्या रजिस्टरमध्ये तसेच स्वतंत्र रजिस्टर ठेवून त्यावर नित्याच्या वापरासाठी घेतल्याची व परत केल्याची नोंद घेण्याबाबत सूचना देण्यात आल्या आहेत.

देवास देणगी रूपाने भक्तांकडून प्राप्त झालेले अलंकार/दागिन्याचे वजन व शुद्धता शासनाने अधिकृत केलेल्या सोनाराकडून दोन महिन्यात निश्चित करावी.समितीला योग्य वाटणारे दागिने त्यांनी देवासाठी ठेवावे व इतर दागिने मिटमध्ये वितळवाबयाचे किंवा कसे याबाबत विचाराविनियम करणे उचित होईल. कार्यकरी अधिकारी

चलायादपत्र सूचना देऊ झाहिर तीर्ति नामक शासनाचे साप्रकरण्याचे सूचित करण्यात करणे उचित

३) देवस्थानला दान मिळालेल्या जमिनीव्यतः :- श्रीविठ्ठल रुक्मणी मंदिर समिती, पंढरपूर देवस्थानला दान दिलेल्या व मंदिर समितीच्या नांवे संपूर्ण महाराष्ट्रात एकूण ४५० ते ५०० एकर जमीन आहे. समिती कार्यालयामध्ये जमिनीचा अभिलेख व त्यापासून समितीस मिळणारे उत्पन्न यावाबत कागदपत्रे मार्गीतली असता मंदिर समितीस सदर जमिनीपासून कोणतेही उत्पन्न मिळत नाही तसेच जमिनीसंदर्भातील/अद्यावत अभिलेख उपलब्ध करून देण्यात आले नाही. यावरुन खालील बाबी स्पष्ट होतात.

(अ) मंदिर समितीस सन १९८५ पासून साधारण ५०० हेक्टर जमिनीपासून कोणतेही उत्पन्न प्राप्त झालेले नाही. तसेच या जमिनी सध्या कोणाचे नांवावर व कब्जात/लागवडीस आहेत हे स्पष्ट नाही. समितीकडून यासंदर्भात पाठपुरावा केल्याचे दिसून आले नाही. मंदिर समितीस मिळालेल्या जमिनीचे मुल्य विचारात घेता जमिनी ताच्यात घेण्याबाबत वा खंड वसूल करण्याबाबत समितीकडून कोणतीही दखल घेण्यात येत नाही. सदर बाब अत्यंत गंभीर आहे. भविष्यात सदर जमिनीवर अतिक्रमण, अनधिकृत कब्जा होऊन नाहक न्यायालयीन प्रकरण उद्भवण्याची शक्यता नाकारता येणार नाही. समितीने दान व इतर प्रकारे प्राप्त झालेल्या सर्व जमिनीचे अभिलेख संबंधितांकडे पाठपुरावा करून समितीच्या नांवावर करून घेण्याची कार्यवाही दोन महिन्यात दिनांक ३२/१२/१९८५ पर्यंत पूर्ण करावी. समितीचे अध्यक्ष पद सध्या जिल्हाधिकारी, सोलापूर यांच्याकडे व कार्यकारी अधिकारी पद या विभागीय अधिकारी, पंढरपूर या महसूल विभागातील अधिकायांकडे आहे. सबव सदर दोर्हा अधिकायांनी यावाबत व्यक्तीश: लक्ष घालून किमान सोलापूर जिल्हातील समितीस मिळालेल्या जमिनी नावावर करण्याची व ताच्यात घेण्याची कार्यवाही करावी. तदनंतर सदर जमिनी इच्छुक व्यक्तींना लिलावाद्वारे खंड किंवा ठोस रक्कमवर कसग्यास देता येतील किंवा कसे यावाबत विचार करणे उचित होईल. त्यामुळे समितीस वर्षाला काही उत्पन्न प्राप्त होवून जमिनीवर अनधिकृत कब्जा किंवा अतिक्रमण यासारखे प्रकार होणार नाहीत.

(ब) जमिनीसंदर्भातील काही कागदपत्रांचे अवलोकन केले असता, मौजे कालवडे ता.कराड जि�.सतारा

येथील गट क्र.१४६/१ ०.४२ आर, १४६/२ ०.५४ आर, १४६/३ ०.७१ आर, १४६/४ ०.६७ आर, १४६/५ ०.८१ आर एवढी जमिन कार्यकारी अधिकारी/उप जिल्हाधिकारी श्रीविठ्ठल रुक्मणी मंदिर समिती. पंढरपूर यांचे नांवे करणेबाबत कठविण्यात आले आहे. वारंवार कळवून गाव कामगार तलाई यांनी सदरच्या जमीनी नांवे करण्याचाबत अद्यापही कार्यवाही केलेली नाही. याशिवाय मंदिर समितीस दान मिळालेल्या जमिनीपैकी घेत घेतवडे चु. ता.कराड जि�.सतारा येथील गट नं. २४०/१२.३ मधीत जमिनीची नमती तपामती अग्रता

“ही माहिती नाहितीचा अधिकार अधिविषय २००५
अन्यदे उल्लिख कला देण्यात आलेली आहे.”

लाल नाहिनी अधिकारी
पांसन/इतरदा- १६, यांत्री व व्याय विकास
मंत्रालय, नंबर ५०० ०३२.

तदूनसर रत्नागदव पाठवूनही अद्यापही समितीच्या विनंतीचा दिचार केलेला नाही. समितीने दोही प्रकरणी उपयोगानीच जटिलतारे/जिल्हांमध्यारी यांच्या रत्नावर पत्रव्यवहार करून पाठुणुकाचा करावा व सदर जीतीनी समितीच्या नावे करण्याची कार्यवाही दिनांक ३१.३.२०१२ पर्यंत पूर्ण करावी. तसेच अशाच अन्य प्रकरणी तलाठी/तहसिलदार यांच्याकडून कार्यवाही करण्यास विलंब होत असल्याने सदर वाव वरिष्ठस्तरावरील अधिकारी तसेच या विभागामार्फत महसूल व वन विभागाचे निर्दर्शनास आणून देण्याबाबतची कार्यवाही दोन महिन्यात करावी.

३) हुंडीपेटी व देणगीबाबत :- १) मंदिर परिसरात ठेवण्यात आलेल्या हुंडी व समितीचे कर्मचारी तसेच

स्वयंसेवक यांच्यामार्फत देणगी स्विकारण्याची सोय करण्यात आली आहे. हुंडी पेट्याद्वारे प्राप्त होणारे तसेच प्रत्यक्षात कर्मचारी व स्वयंसेवक यांच्याद्वारे प्राप्त होणा-या देणगीच्या नोंदी स्वतंत्र रजिस्टरवर घेण्यात आल्या असल्याचे दिसून आले. हुंडी तसेच इतर मार्गाने प्राप्त होणा-या देणगीचा भरणा बँकेत करण्यात येतो.

२) डिसेंबर, २०११ व जानेवारी, २०१२ या दोन महिन्यात प्राप्त झालेली देणगीची रोख रक्कम पोत्यामध्ये बांधून ठेवण्यात आली असल्याचे दिसून आले. सदर रक्कम बँकेत अद्याप भरणा का करण्यात आली नाही याबाबत विचारणा केली असता देणगीची रक्कम (नोटा व नाणी) मोजणे मार्ची दारीच्या तयारीमध्ये कर्मचारी नुन्नलेले असल्याने राहीले असल्याचे व्यवस्थापक यांनी सांगीतले. वास्तविक पहाता भक्तांकडून देणगी रूपाने प्राप्त होणारा निधी इतक्या दिवस पढून ठेवणे उचित नाही. समितीने अशाप्रकारे देणगी स्वरूपात प्राप्त झालेला निधी तात्काळ बँकेत भरणा करणे आवश्यक आहे. समिती याबाबत दक्षता घेण्याचे व डिसेंबर, २०१२ व जानेवारी, २०१२ या कालावधीतील देणगीची रक्कम तात्काळ बँकेत भरणा करण्याचे व तसा अहवाल शासनास एक आठवड्याच्या आत मादर करण्याचे सूचित करण्यात यावे. तसेच यापुढे आठवड्यातील एक दिवस निश्चित करून त्यादिवशी आठवड्यात जमा झालेली सर्व रोख रक्कम मोजणी करून बँकेत भरणा करण्याची कार्यवाही नियमितपणे करावी. याबाबतचा अनुपातन अहवाल शासनास तात्काळ सादर करावा.

३) भक्तांनी देणगी दिल्यानंतर त्यास समितीकडून प्रसाद किंवा बुका देण्यात येत नाही. केवळ समितीच्या कार्यातयामध्ये ठराविक रक्कमेपर्यंतची देणगी दिल्यानंतर प्रसाद व बुका देण्यात येत असल्याचे समजले. वास्तविक पहाता समितीस इतर मार्गाने (मुख्यत: काऊटरवर) देणगी देणा-या भक्तांस प्रसाद व बुका देता येईल किंवा कसे याबाबत समितीने विचारविनियम करणे आवश्यक आहे. देवाचो प्रसाद व बुका देणगी देणा-या भक्तांस दिल्यास त्यास समाधान होईल.

८) तुकाराम भवन येथील अज्ञान विभाग, ग्रंथालय व निवासस्थानाबाबत :-

अ) तुकाराम भवन येथील हमारीगड्ये असलेल्या तलमजल्यावर समितीच्या अज्ञान विभागाची

भाविकांना जेवणाची रोध करण्यात येते. दररोज साधारण ५००-६०० भाविकांना जेवण पुरविण्यात येते. मार्घी वारीचा कालावधी असल्याने याठिकाणी भाविकांची गर्दी असल्याचे दिसून आले. वारीच्या कालावधीत समितीने रोजदारी तत्वावर कर्मचारी नियुक्त करून जारीत जार भाविकांना जेवण पुरविण्याचा विचार करणे उचित होईल.

ब) तुकाराम भवनमध्ये असलेल्या मोठ्या जागेमध्ये ग्रंथालय स्थापित करण्यात आले असल्याचे दिसून

आले. याठिकाणी वारकरी संप्रदायाशी संबंधित विविध पुस्तके, ग्रंथ ठेवण्यात आले आहेत. ग्रंथालय सुरु केल्यापासून दररोज किंती भाविक ग्रंथालयाचा लाभ घेतात याबाबत समितीच्या कर्मचा-यांकडे विचारणा केली असता भाविकांचा फारसा प्रतिसाद नसल्याचे व बहुतांश काळ ग्रंथालय बंदच असल्याचे समजले. ग्रंथालयाचा वापर नसल्याने सर्वत्र धूळ साचल्याचे दिसून आले. मंदिर समितीने ग्रंथालयातील पुस्तकांचा भाविकांना लाभ होण्यासाठी प्रसिद्धी देणे आवश्यक आहे. योग्य ती प्रसिद्धी देऊनही ग्रंथालयाचा लाभ भाविक घेत नसल्यास ते भाविकांच्या तात्काल नजरेस येईल अशा ठिकाणी सुरु करण्याचा किंवा सदरील उपक्रम भविष्यात सुरु ठेवावयाचा की बंद कंरावयाचा याबाबत विचार करणे उचित होईल. समितीने ग्रंथालयाबाबत विचारविनियम करून याबाबतचा अहवाल दोन महिन्यात शासनास सादर करण्याचे सूचित करण्यात यावे.

क) तुकाराम भवन इमारतीची पहाणी केली असता इतक्या मोठ्या इमार्गांचा वापर व रचना

नियोजनबद्धरित्या करण्यात येत नसल्याचे दिसून आले. काही ठिकाणी केबिन बांधण्यात आली आहेत व ती वापराविना पडून असल्याचे दिसून आले. इमारतीमधील थिएटरमध्ये मार्घी वारीसाठी आलेल्या स्वयंसेवकांच्या रहाण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे. याशिवाय इमारतीमधील ब्राचसा भाग विना वापर पडून अमज्ज्याचे दिसून आले. समितीने मंदिरालगतच्या इमारतीचा भाविकांच्या सोयीसुविधाच्या दृष्टीने उपयोग कशा प्रकार करत येईल या दृष्टीने आढावा घेणे आवश्यक आहे. समितीने विचारविनियम करून इमारतीच्या वापराचाबत ठास प्रस्ताव करून शासनास अहवाल सादर करण्यास कळविण्यात यावे.

५) दर्शन वारीमधील सुविधा व व्यवस्थेबाबत :-

अ) वारीच्या कालावधीत येणारे मोठ्या प्रमाणाचरील भाविकांना श्रीविड्हुल रुक्मणीचे दर्शन घेण्याचे शांत

या ६ मजली इमारतीमध्ये असते. दर्शन वारीच्या इमारतीची पहाणी केली असता भाविकांची मोठ्या प्रमाणाचे गर्दी होती. दर्शन वारी इमारतीमध्ये भाविक शिस्तीने दर्शनासाठी रांगेत उभे असल्याचे दिसून आले. मंदिर इमारतीमध्ये भक्तांना पिण्याचे पाणी व स्वच्छतागृह यांची पहाणी केली असता स्वच्छतागृहाचा वापर भाविकांच्याने

“ही माहिती माहितीचा अर्धिकार अधिनियम २००५
अन्वय उपलब्ध करून देण्यात येण्यात आहे.”

जन निहित भाविकारी

दर्दसन/गाडा- १६, दिधी व न्याय विभाग

मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

रातत्यात कृष्णात येत असल्यान अपदा फुलका स्वच्छता दिसून आला नाहा. वाराच्या कालावधाम

गर्दी य त्यांच्याकडून स्वच्छतागृहाचा करण्यात येणारा वापर विचारात घेऊन समितीने रोजंदारी तत्वावर कर्मचारी नियुक्त करून रवच्छतागृह कायम रवच्छ ग्रहीत यांची दक्षता घेणे आवश्यक आहे. ज्यामुळे दर्शनबारी मध्ये उभे असलेल्या भाविकांना दुर्गंधी येणार नाही च आरोग्याचाही प्रश्न उद्भवणार नाही. तरेच भाविकांना रांगेत उभे असताना पिण्याचे पाणी पुरविण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे त्याठिकाणी सुध्दा वेळोवेळी स्वच्छता ठेवणे आवश्यक आहे. दर्शनबारीमधील काही भागामध्ये विधुत पुरवठा नसल्याचे दिसून आले. वारीच्या कालावधीत होणारी गर्दी विचारात घेता पुरेशा प्रमाणात प्रकाश असणे अत्यंत आवश्यक आहे. समितीने त्यादृष्टीने आवश्यक त्या उपाययोजना तातडीने करणे आवश्यक आहे. वरील कार्यदाही समितीने एका महिन्यात पूर्ण करावी.

ब) दर्शनबारी इमारतीच्या तळमजल्यावरील खोल्या/गाव्यांची पहाणी करण्यात आली असता मंदिर समितीकडून प्रसाद विक्री करण्यासाठी असलेल्या गाल्याच्या माझे असलेल्या रुममध्ये पिण्याचे पाणी शुद्ध करण्यासाठी वापरावयाच्या औषधी द्रव्याची पिंपे ठेवण्यात आली आहेत. वास्तविक पहाता पिण्याचे पाणी शुद्ध करण्यासाठी वापरावयाची औषधी द्रव्ये उघड्यावर ठेवणे योग्य नाही. सदर साधनसामुग्री जबाबदार कर्मचा-यांच्या देखरेखीमध्ये बंद खोलीत ठेवणे आवश्यक आहे. तळमजल्यावरील बहुतांश गाव्यांचा वापर कोणकोणत्या प्रयोजनासाठी करण्यात येतो याबाबत निश्चित माहिती उपलब्ध होऊ शकली नाही. समितीने तळमजल्यावरील गाळे/खोल्याच्या वापराचा आढावा घेऊन त्या विधायक कामासाठी वापरण्याचा प्रस्ताव करावा. काही गाव्यांमध्ये तोडफोड करून अर्धवट स्वरूपात व बंद अवस्थेत ठेवली आहेत. सदर गाळे/खोल्या कोणत्याही वापराविना पडून असल्याने त्यांच्या वापराबाबत विचारविनियम करून अहवाल शासनास दोन महिन्यात सादर करण्याचे समितीस सूचित करण्यात यावे.

क) नामदेव पायरी येथे तसेच मंदिराच्या परिसरात येणा-या भाविकांना स्वच्छतागृहाची प्राथमिक व्यवस्था नसल्याचे दिसून आले. स्वच्छतागृहाची व्यवस्था नसल्याने भाविकांना त्रास होत असत्याचे दिसून आले. नामदेव पायरी व मंदिर परिसराच्या बाहेरील जागेत पुरेशा प्रमाणात स्वच्छतागृह उभारता येतील किंवा करे याबाबत समितीने आढावा घेणे आवश्यक आहे. समितीने स्वच्छतागृह उभारण्यास स्वयंसेवी संस्था तयार असल्यास त्याटप्रमेणी संवर्धितांशी विचारविनियम करावा किंवा समितीमार्फत स्वच्छतागृह उभारण्याचा विचार करावा य दरमा अहवाल शोसनास सादर करावा.

द) यांचे इतर गर्दीच्या कालावधीमध्ये भक्तांना मोडाईल मंदिरामध्ये नेण्यास मनाई करण्यात आली असलेल्या गाव्यांची दुकानदारांकडून लॉकर सुविधा पुरविण्यात येत असल्याचे दिसून आले. तथापि ग्वाजरी

लॉकर पुण्यांग-या दुकानांदरेंचे लॉकरचे दर भरमशाही व असल्याने सर्वसामान्य भक्तांची आवाल मिटवण्याकृत होते. समितीने खवत: तसेच खवयंसेवी संरथाच्या मदतीने दर्शनबाबी इमारतीमधील तळगजल्यावरास? गाळे/खोल्या घेद्ये किंवा इतर ठिकाणी लॉकर सुविधा भक्तांना मोफत किंवा नापद्य दरात देण्याचाचत विचार करणे उचित होईल. समितीने यादृष्टीने आढावा घेऊन योग्य त्या उपाययोजना करून शासनास दोन महिन्यात अहवाल सादर करण्याचे सूचित करण्यात यावे.

६) मंदिर परिसर व इमारत सुरक्षेवाबत :-

मंदिर व परिसराची सुरक्षा व्यवस्था समितीच्या आस्थापनेवरील सुरक्षा रक्षक तसेच पोलीस विभागाकडून हातांछण्यात येत असल्याचे दिसून आले. मंदिर व परिसराची निगराणी करण्यासाठी सी.सी.टी.झी. कॅमरे बसविण्यात आले आहेत व त्यांचे नियंत्रण समितीच्या मंदिरातील कार्यालयाकडून करण्यात येत असल्याचे दिसून आले. सदर नियंत्रण कक्षामध्ये विविधी ठिकाणी बसविण्यात आलेल्या सी.सी.टी.झी.कॅमे-यांचे चित्रणाची प्रत्यक्ष पहाणी केली असता त्यावर देखरेख ठेवण्यासाठी व संबंधित यंत्रणांना आवश्यक त्या उपाययोजना करण्यासाठी वेळेवेळी सूचना देण्याची यंत्रणा कार्यक्रम नसल्याचे दिसून आले. कॅमे-यातील चित्रणामधून चोरी, गर्दी-गोंधल व इतर गैर प्रकार दिसून आल्यास संबंधित विभागातील यंत्रणांना तात्काळ सूचना/निदेश देण्याची व्यवस्था परिणामकारकरित्या राबविणे उचित आहे. आवश्यक असल्यास संबंधितांशी तात्काळ संपर्क साधण्यासाठी वार्की-टॉकी किंवा इतर संपर्काची साधने देणे व आवश्यक ते प्रशिक्षित मनुष्यबळ उपलब्ध करून देण्याबाबत समितीने विचार करणे आवश्यक आहे. समितीस याबाबत आवश्यक त्याउपाययोजना करण्याबाबत सूचित करण्यात यावे व याबाबत केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल शासनास सादर करण्याचे कळविष्यात यावे.

विशेषत: मंदिरातील गाभा-यामध्ये मोकळी जागा नसल्याने त्याठिकाणी भाविकांची मोठ्या प्रमाणावर गर्दी व गोंधल होणार नाही याबाबत सातत्याने लक्ष ठेवून त्यावर योग्य त्या उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.

७) एम.टी.डी.सी. भक्त निवासाबाबत :-

मंदिर समितीने एम.टी.डी.सी.कडून घेतलेल्या इमारतीची पहाणी केली. सदर इमारतीमध्ये २४ खोल्या आहेत असून त्यांचा वापर भक्त निवास म्हणून करण्यात येत आहे. एम.टी.डी.सी.ला वार्षिक रु.१०,००,०००/- इतक्या भाडे अदा करण्यात येते. या भक्त निवासातील मार्गील काही महिन्याच्या रजिस्टरची तपासणी केली असता भक्तांकडून पुरेसा वापर होत नसल्याचे दिसून आले. बहुतांज मंदिराच्या निवासामधून समितीस अनेक वर्ष सतत तोटा होत आहे. सदर भक्त निवास भाविकांच्या सोर्योचे दृष्टी मंदिराच्या जवळ नाही, तसेच भक्त निवासाबाबत समितीने कुठेर्ही कोणताही जाहीरात केलेली नाही. त्यामुळे

“ही समिती नाहीलेच या अधिकार असेही नाही”
असप्रदे येण्याचा काळजी देवयात असारातही झाला.

लॉकर विधिकारी

परिसर/शास्त्र- १६, विधी व न्याय विभाग
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

व इतर इत्यादी द्वारा भाविकांना माहिती मिळत नाही. नवत निवासाबाबत मंदीराच्या देवस्थानाची व इतर इत्यादी योग्य तो जाहीरात करावी. तरेच पंडितांनी इतर संरथाकडून चालविण्यात येण्याचे भक्त निवास व इतर निवासवरूपेषेक्षा वाजवी व सर्वतोमान्य भवतीना प्रवडणारे दर ठेवण्यात यावे. जेणेकरून भक्त निवासमधील आरक्षण घाडेल. याशिवायाही भक्तांचा प्रतिसाद नसल्यास भक्त निवासाचे वार्षिक भाडेकरारपत्र परत नव्याने करण्याबाबत समितीने योग्य तो निर्णय विनाविलंब घ्यावा व शासनास अहवाल सादर करावा.

वेदांत भक्त निवासाची पहाणी घेली. सदर भक्त निवास नव्याने बांधण्यात आले असून भक्तांकडून सदर भक्तनिवासाठी प्राधान्य देण्यात येत असल्याचे दिसून आले. सदर भक्त निवासामध्ये किरकोळ सुधारणा करणे आवश्यक आहे. भक्त निवासातील चादरी, बेडशीट इत्यादी धुण्यासाठी बाहेर देण्यात येत असल्याचे समजले. मंदिर समितीच्या नियंत्रणाखाली भक्तनिवासाची संख्या विचारात घेता निवासस्थानाच्या वापरातील चादरी, बेडशीट इ. धुण्याचा खर्च करण्याएवजी कपडे धुण्याचे मशिन घेतल्यास खर्चात बचत होईल किंवा कसे याबाबत आढावा घेणे उचित होईल. कपडे धुण्याचा खर्च जास्त होत असल्याचे कपडे धुण्याचे मशिन घेण्याबाबत विचार करण्यात यावा. समितीने याबाबत श्रीसिद्धिविनायक गणपती मंदिर यांच्याशी सल्लामसलत करून निर्णय घ्यावा. सदर कार्ड्याठी दोन महिन्यात घूर्ण करावी.

c) प्रसाद लाडू तयार करणे व वाटपावाबत :- मंदिर समितीकडून भाविकांना प्रसाद म्हणून लाडू तयार करून चिक्री करण्याचा उपक्रम राबविण्यात येतो. ए.म.टी.डी.सी. भक्त निवासाचे परिसरामध्ये पत्र्याच्या शेडमध्ये लाडू बनविण्याची व्यवस्था करण्यात आली आहे. दररोज ५,००० लाडू बनविले जातात व गर्दीच्या वेळेस यामध्ये वेळेवेळी वाढ करण्यात येत असल्याचे समजले. त्याठिकाणची जागा पुरेशी असल्याचे दिसून आले. तथापि आसपासच्या परिसरामध्ये आवश्यक इतकी स्वच्छता ठेवण्यात आलेली नाही. समितीकडून दोन लाडूचे पाकिट १०/- रुपये या किमतीस विकण्यात येते. सदर लाडू तेलामध्ये बनविले जातात. वास्तविक पहाता भक्तांना प्रसाद म्हणून लाडू देताना ते शुद्ध तुपातील दिल्यास त्यांचा स्वाद व टिकाऊपणा दिर्घकाळ राहील व लाडू खराब होण्याची शक्यता रहाणार नाही. समितीने सध्याच्या लाडूचे आकारमान, वजन कमी करून शुद्ध तुपातील दोन लाडू आहे त्याच किमतींस भक्तांना पुरविण्याबाबत तपासणी करावी. समितीने शुद्ध तुपातील लाडू उपलब्ध करून देण्याबाबत आढावा घेण्याचे व यादाबत शासनासे दोन महिन्यात अहवाल सादर करण्याचे सुचित करण्यात यावे.

१) मंदिर मंदिर परिसर भक्त निवास घेठील स्वच्छतेवाबत :- मंदिर व परिसरामध्ये उंचण्यात आलेली स्वच्छता चांगली झातो. समितीकडून गर्दीच्या कालावधीमध्ये समितीच्या आस्थापनेवरील सफाई कामगारांशिवाय

रोजंदारी तत्पादक सदरमुक्त शासनास देण्यात येवून शाफकाईचे काम वरेण्यात येते असाऱ्याचे समजले. श्रीमद्भागवतम्
देवीचे मंदिर या उपलब्धता क्षेत्रातील कृष्णाची जयानंदारी बीदीजी (भारत विकास मुथ) या संश्वेतहे विभासेवदला
सोपीविष्ण्यात आली आहे. सदर संरथा किंवा अन्य स्वयंसेवी संस्थामार्फत मंदिर परिसर भक्त निवासाची
साफकाई करून घेता येईल किंवा करे यावावत आढावा घेणे उचित होईल. समितीने यादृष्टीने विचार करण्याचे
सूचित करण्यात यावे.

१०) मंदिर समितीचे आस्थापनेवरील कर्मचारीवृद्धांचे कामकाज व इतर वार्ता :-

१) मंदिर समितीचे आस्थापनेवर ९८ स्थायी कर्मचारी, १३ निश्चित मानधनावरील, ८५ कायमस्वरूपी
हंगामी (रोजंदारी) वरील कर्मचारी असल्याचे दिसून आले. याशिवाय वारीच्या कालावधीतील भाविकांची गर्दी
विचारात घेऊन समितीकडून विविध विभागासाठी रोजंदारी तत्वावर २००/३०० कर्मचा-यांची नियुक्ती करण्यात
येत असल्याचे समजले.

२) समितीस आकृतीबंध सादर करण्यावावत सूचना दिल्या असता समितीने सध्या असित्वात असलेल्या
पदांशिवाय वरीचशी वाढीच पदे मंजूर करण्याचा प्रस्ताव शासनास सादर केला. यासंदर्भात समितीकडून काही
मुद्यांवावत सविस्तर खुलासा / तपशील मागविष्ण्यात आला होता. तथापि समितीने अद्यापही सविस्तर प्रस्ताव
शासनास सादर केलेला नाही. समितीच्या नियंत्रणाच्यालील विविध विभाग व त्यासाठी कार्यरत सध्याचे मनुष्यबळ
व वाढीच पदांची गरज व निकड व वाढीच पदनिर्मितीमुळे समितीवर येणारा आर्थिक भार इ. बाबी विचारात घेऊन
सुधारित आकृतीबंधाचा प्रस्ताव दिनांक ३१/०३/२०१२ पर्यंत शासनास सादर करण्यास कळविष्ण्यात यावे.

३) समितीच्या आस्थापनेवरील स्थायी कर्मचा-यांना आजही चौथ्या वेतन आयोगानुसार वेतन (महाराष्ट्र
भूत्यात वाढ करून) देण्यात येत असल्याचे कर्मचा-यांनी निर्दर्शनास आणून दिले. कर्मचा-यांनी त्यांचे वेतन व भूत्या
सुधारित दराने (सहाय्या वेतन आयोगानुसार) देण्याची मागणी केली. मंदिर समितीस मार्गील निरीक्षण
अहवालामध्ये सुव्याङ्क निदेश दिले होते. तथापि यावावत कार्यवाही झालेली दिसून येत नाही. समितीच्या
आस्थापनेवरील कर्मचा-यांना सुधारित दराने वेतन व भूत्या देण्यावावत समितीने विचाराचिनियम करून सुधारित
दराने वाढीच वेतन व भूत्या लागू केल्यास समितीवर वार्षिक किंती आर्थिक भार येईल व समिती यावरील खर्च
भागविष्ण्यास सक्षम आहे किंवा कसे यासह सविस्तर प्रस्ताव शासनास दि. ३१/०३/२०१२ पर्यंत शासनास सादर
करण्यास कळविष्ण्यात यावे.

४) समिती कार्यालयातील कर्मचा-यांसाठी मंदिर समितीने गणवेश (सफारी प्रत्येकी १ जोडी) भनमान
इंटरप्रायजेस यांच्याकडून दिरेमन या कंपनीच्या कापडाच्या शिवून घेऊन प्रत्येकास देण्यात आलेले झाहे. य

“ही माहिती माहितीचा अधिकार अधिनियम २००५
अन्वये उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.”

जन माहिती अधिकारी
८/शाखा- ९६ , दिव्या व न्याय विभाग
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

हिंदूजीं रेषम द्वारा निश्चय कांगलुरा प्रतिचा कापड घेऊन शिवून देण्यात असलेले २. हे. रिलाईमध्ये प्रत्येक गोप

मात्रे १०% मूट देण्यात आलेली आहे.

५) देणगी कॉन्टरवर्लन दरारोज जमा होणारी देणगी कार्यालयात जमा केली जाते. यासाठा ज वाचर वापरले जाते त्यावर क्रमांक नसतो तरी सदर वॉचरवर क्रमांक टाकण्यात यावा. तसेच यावाबत कुठल्या देणगी कॉन्टरवर किंती पावती पुस्तके दिली आहेत याची नोंद स्वतंत्र नोंद वहीत घेतलेली आहे. परंतु दरदिवशी किंती रक्कम जमा केली याचा तपशील उपलब्ध होत नाही. तरी यावाबत योग्य ती काळजी घ्यावी.

११) मंदिर समितीकडून भाविकांना पुरविण्यात येणारे सुविधांवाबत :-

दरवर्षी वारीनिमित्त लाघ्यो भाविंक राज्यातून व इतर ठिकाणाहून श्रीविडुल-रुक्मणीचे दर्शनासाठी पंढरपूर येथे येत असतात. श्रीविडुल-रुक्मणीचे भक्त हे विशेषत: सर्वसाधारण आर्थिक परिस्थिती असलेले असतात. पंढरपूर येथे येणा-या भाविकांच्या सोयीसाठी मंदिर समितीकडून विशिष्ट अंसे कोणतेही उपक्रम राबविण्यात येत असल्याचे दिसून आले नाही. मंदिर समितीने वारी व इतर गर्दीच्या वेळी येणारे भाविकांना आरोग्यविषयक सुविधा, वारीच्या मुक्काम स्थळी चिज, पिण्याचे शुद्ध पाणी, फिरते स्वच्छतागृह व परिसरातील स्वच्छता इत्यादी बाबींवर लक्ष केंद्रीत करणे आवश्यक आहे. समितीकडून प्राप्त परिस्थितीत भाविकांना पुरविण्यात येणारे सोयी-सुविधांचा आढावा घेऊन पंढरपूर नगरपालिका किंवा इतर स्वयंसेवी संगथाच्या सहाय्याने वर नमूद केलेल्या सोयी-सुविधा पुरविण्यावाबत विचार करावा. यावाबतचा अहवाल शासनास तीन महिन्यांमध्ये सादर करावा.

१२) समितीने विविध बँकांमध्ये कायमस्वरूपी ठेवलेल्या ठेवी व जमाखर्च :- समितीने योग्य तो आढावा घेऊन ठेवीची पुर्णगुंतवणूक केलेली आहे ही बाब निश्चितच स्वागताही आहे. समितीने एकूण ५ बँकांमध्ये ठेवी ठेवलेल्या आहेत. सदर ठेवीची सविस्तर माहिती विवरेणपत्रामध्ये दिलेली आहे. समितीने एकूण ५१,३३,४४,१२५/- इतक्या रक्कमेच्या कायमस्वरूपी ठेवी ठेवलेल्या आहेत. यातून मिळणा-या व्याजानंतर सदर रक्कम ६२,०३,५३,५३/- इतकी होते. (दिनांक ३१ जानेवारी, २०१२ अखेरची वस्तुस्थिती)

माहे जानेवारी, २०११ ते डिसेंबर, २०११ या कालावधीत समितीकडे देणगी म्हरुपात रुपये १५,४३,३८,७४०/- इतकी रक्कम जमा झालेली आहे. तर देवकार्य व कर्मचा-यांचे वेतन व भत्ते व इतर व्यवस्थापनावरील खर्च रुपये ४,४१,२३,१५३/- इतका झाला आहे. तर रिलाईक रक्कम रुपये १०,६२,४५,५५६/- इतकी आहे.

३.३ वरतू संग्रह नोंदवही कार्यालयाकडे जडवरसु संत्रह नोंदवही ठेवलेली आहे. परंतु सदर नोंदवही ३ च.पा.
नोंदी आकृत्युल आल्या नाहीत. याबाबत असे सूचित करण्यात येते की, सदर नोंदवही वेळोवेळी अधावत करण्यात
यावी. यामध्ये जी वरतू निर्दिष्ट केलेली आहे. त्याची नोंद घ्यावी व सदर नोंद व्यवस्थापक / भांडारपाल यांनी
स्वाक्षरांकित करायात.

१३) लेखापरीक्षण अहवालाबाबत:- सन २००७-२००८ ते २००९-२०१० या तीन वर्षांचे श्री.सी.एम.जोशी व
कंपनी पंढरपूर यांनी केलेले लेखापरीक्षण अहवाल तपासणी केली. सदर अहवालात नमूद केलेल्या आक्षेपांवर
समितीने कार्यवाही केल्याची कागदपत्रे उपलब्ध करून देण्यात आली नाहीत. समितीने लेखा परीक्षण
अहवालातील आक्षेपांची पूर्ता तातडीने करणे आवश्यक आहे. याबाबत समितीस लेखा परीक्षण अहवालातील
आक्षेपांची पूर्ता करून केलेल्या कार्यवाहीचा तपशील शासनास तीन महिन्याच्यात आत सादर करण्याचे निर्देश
देण्यात यावेत.

१४) मंदिर समितीचे लेखा परीक्षण करून अहवाल सादर करणेबाबत :- पंढरपूर मंदिरे अधिनियम १९७३ मधील
कलम ४९ मधील तरतुदीनुसार समितीने त्यांचा वार्षिक प्रशासनासंबंधीचा अहवाल व लेखा परिकलांचा अहवाल
धर्मादाय आयुक्तांमार्फत शासनास सादर करणे आवश्यक आहे. समितीने मार्गील काही वर्षांपासून लेखा परीक्षण
अहवाल शासनास सादर केलेला नाही. समितीने धर्मादाय आयुक्तांकडे प्रस्ताव सादर करून तात्काळ लेखा परीक्षकांनी
नियुक्ती करून अहवाल विधानमंडळासमोर सादर करण्यासाठी शासनास तीन महिन्यात
पाठविण्याचे समितीस सूचित करण्यात यावे.

*****

“हा माहिती नाहीतीचा अधिकार अधिनियम २००५
शद्ये उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.”

Yash
जन माहिती ओपिकारी
फोन्यां - ९५, दिल्ली व न्याय विभाग
मुंबई ४०० ०३२.